

ภาษาบาลี ๑ คำ คติธรรมประจำสัปดาห์

“สังขาร – สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง”

สังขาร อ่านตามภาษาบาลีว่า สัง - ขา - ระ เขียนเป็นไทยว่า สังขาร แปลว่า สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง แสดงถึงสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งเมื่อเกิดแล้ว ก็ต้องมีความดับไปเป็นธรรมดา สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว จะไม่ดับเป็นไปไม่ได้ เพราะล้วนดับไปทั้งหมด เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง ย่อมไม่พ้นไปจากจิต เจตสิก และรูป ตามข้อความในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ดังนี้ คือ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังขารแม้ทั้งปวงในภพทั้งหลาย มีกามภพ เป็นต้น เป็นสภาพไม่เที่ยงเลย เพราะอรรถว่า มีแล้วไม่มี”

สิ่งที่มีจริงซึ่งเป็นธรรมนั้น ไม่พ้นไปจากชีวิตประจำวัน เพราะแต่ละขณะในชีวิตประจำวันเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่มีสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกิดขึ้นเองลอยๆ แต่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น เมื่อประมวลแล้ว คือ จิตทั้งหมด เจตสิกทั้งหมด และรูปทั้งหมด เป็นธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย

จิต เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ [อารมณ์ คือสิ่งที่จิตรู้] จิตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วดับไป และทุกขณะของชีวิตไม่มีขณะใดเลยที่จะปราศจากจิต จิตขณะหนึ่งเกิดแล้วดับเป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดสืบต่อ เป็นอย่างนี้โดยตลอด จนกว่าจะสิ้นสุดสังสารวัฏ

เจตสิก (สภาพธรรมที่เกิดร่วมกับจิต) ก็เป็นสภาพธรรมมีจริง เกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต รู้อารมณ์เดียวกันกับจิต และในภูมิที่มีขั้น ๕ (คือมีทั้งรูปและนาม) เจตสิกก็อาศัยที่เกิดที่เดียวกันกับจิต ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก แต่ก็สามารถศึกษาเพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูกตรงตามความเป็นจริงได้ เพราะมีจริงๆ แต่ไม่เคยรู้ จนกว่าจะได้ฟังพระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ตัวอย่างเจตสิก เช่น ผัสสะ (สภาพธรรมที่กระทบอารมณ์) เวทนา (ความรู้สึก) โลภะ (ความติดข้อง) โทสะ (ความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ) โมหะ (ความหลง, ความไม่รู้) สติ (สภาพที่ระลึกเป็นไปในกุศล) หิริ (ความละอายต่อบาป) โอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) ปัญญา (ความเข้าใจถูกเห็นถูก)

รูป หรือ รูปธรรม เป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้อะไร รู้อารมณ์อะไรๆ ไม่ได้ เพราะไม่ใช่สภาพรู้ รูปธรรม ก็เป็นสิ่งที่จริง เกิดแล้วก็ดับไปเช่นเดียวกัน

ทั้งหมดนี้ เป็นธรรม เป็นสิ่งที่มีจริงๆ เป็นธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย เป็นสังขาร ยกตัวอย่างเช่น เห็นในขณะนี้ เกิดเพราะปัจจัยหลายอย่าง กล่าวคือมีอารมณ์ของจิตเห็น กล่าวคือ มีสีเป็นอารมณ์

มีเจตสิกเกิดร่วมกับจิตเห็น มีที่ที่เกิดของจิตเห็น มีกรรมเป็นปัจจัยให้จิตเห็นเกิดขึ้น แสดงถึงความเป็นจริงของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน ไม่มีเราแทรกอยู่ในสภาพธรรมนั้นๆ เลย

จิตเป็นสภาพธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น เจตสิกเป็นสภาพธรรมที่อาศัยจิตเกิดขึ้น เช่น ความชอบใจ ความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นโลภเจตสิก ความขุ่นเคืองใจ ความหยาบกระด้างของจิต เป็นโทสเจตสิก ไม่ใช่จิต เพราะเหตุว่าเจตสิกเกิดร่วมกับจิต ดับพร้อมจิต แต่ว่าเจตสิกมีหลายชนิด และบางชนิดก็เกิดกับจิตประเภทหนึ่ง บางชนิดก็เกิดกับจิตอีกประเภทหนึ่ง เพราะฉะนั้นจิตประเภทหนึ่งๆ ก็มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากน้อยต่างๆ กัน และเป็นแต่ละประเภทด้วย เช่น ขณะที่ชอบ สนุกสนานเพลิดเพลิน ไม่ใช่ขณะที่กำลังโศกเศร้าเสียใจ ก็จะได้เห็นว่า จิตเป็นใหญ่เป็นประธาน และมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยตามควรแก่จิตขณะนั้นๆ และรูปก็เกิดดับ เพราะฉะนั้นทั้งจิต เจตสิก รูป ล้วนเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่มีสภาพธรรมแม้แต่อย่างเดียวที่เกิดแล้วจะไม่ดับ ล้วนแล้วย่อมดับไปทั้งนั้น โดยการศึกษาพระธรรม จะเห็นได้ว่าธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัยทั้งหมดไม่เที่ยง คำว่าไม่เที่ยงนี้ อย่างรวดเร็วมาก คือทันทีที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น **ไม่มีใครรู้ว่า ธรรมในขณะนี้เกิดจริง ๆ และดับจริง ๆ แต่เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากการตรัสรู้ ก็เป็นหนทางให้พุทธบริษัทศึกษาพระธรรมและพิจารณาพระธรรม และอบรมเจริญปัญญาได้**

เป็นความจริงที่ว่า ไม่ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่อุบัติขึ้นในโลกก็ตาม ความเป็นจริงของธรรม ความเป็นธรรมชาติของธรรมไม่เคยเปลี่ยน เป็นจริงอย่างไรก็เป็นจริงอย่างนั้น แต่เมื่อพระองค์ได้ทรงตรัสรู้ธรรมตามความเป็นจริงแล้ว จึงได้ทรงแสดงตามความเป็นจริงว่า ธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลายนั้น ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น ซึ่งตลอดทั้ง ๓ ปิฎกของพระธรรมคำสอนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง แสดงถึงสิ่งที่มีจริง โดยตลอด เพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูกตรงตามความเป็นจริงว่า เป็นธรรม ไม่ใช่เรา

พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง เป็นเรื่องที่จะเอื้อม ลึกซึ้ง แสดงถึงความเป็นจริงของสภาพธรรมแต่ละหนึ่งๆ ตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะทรงแสดงในส่วนใดก็ตาม ย่อมไม่พ้นไปจากสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ ถ้าเป็นผู้ที่มีความละเอียดรอบคอบ ไม่ประมาทพระธรรมว่าง่าย ศึกษาด้วยความตั้งใจ ความเข้าใจก็จะค่อยๆ เจริญขึ้นไปตามลำดับ พระธรรมแม้จะยากแต่ก็ไม่เหลือวิสัยที่จะเข้าใจได้ ที่สำคัญคือไม่ขาดการฟัง ไม่ขาดการศึกษาพิจารณาไตร่ตรอง ไม่ว่างเว้นจากการฟังพระธรรม และมีจุดประสงค์ที่ถูกต้องในการศึกษาว่า เพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูกในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้นในเมื่อพระธรรมละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งจะต้องมีความอดทนเป็นอย่างยิ่งที่จะค่อยๆ สะสมความเข้าใจถูก เห็นถูกไปที่ละเล็กทีละน้อย เป็นการศึกษาพระธรรมตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ไม่ใช่คิดเอาเอง และจุดประสงค์ในการศึกษาต้องตรง คือ เพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูกชัดเกลาคความไม่รู้ซึ่งมีมากเป็นอย่างยิ่ง **ถ้าไม่เริ่มต้นในการฟังพระธรรมศึกษาพระธรรมตั้งแต่ในขณะนี้ ความไม่รู้ก็ยิ่งจะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความไม่รู้นี่เองเป็นต้นเหตุของความไม่ดีทั้งหมดและเป็นเหตุให้สังสารวัฏฏ์ยืดยาวต่อไปอีก.**

[ชมรมบ้านธัมมะ มศพ. : www.dhammadhomefellowship.com, โทร ๐๘๑-๘๓๒๐๕๗๗]